

امکان ارزیابی افزایش اشتغال از طریق بررسی افزایش پوشش بیمه اجتماعی

نام دفتر: مطالعات اجتماعی

شماره مسلسل: ۲۱۰۱۱۰۳۳

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۶/۲۷

بیان مسئله

افزایش اشتغال به عنوان یک راهبرد مهم در بهبود شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی کشور است. طی سال‌های گذشته برنامه‌های مختلفی برای ایجاد اشتغال در کشور به اجرا درآمده و گزارش‌های متعددی نیز از نتایج آن ارائه شده که صحت و سقم آنها به آسانی قابل ارزیابی نبوده و عمدتاً محل مناقشه و اختلاف نظر است.

یکی از روش‌های بررسی تغییرات اشتغال، ملاحظه و بررسی تغییرات شاخص‌های مرتبط است. طبق قوانین کار و تأمین اجتماعی، انتظار می‌رود بین دو شاخص اشتغال و پوشش بیمه اجتماعی رابطه مستقیمی وجود داشته باشد و هدف این گزارش بررسی این موضوع است که آیا از طریق مطالعه تغییرات شاخص «پوشش بیمه اجتماعی» می‌توان به تغییرات شاخص «اشتغال به کار» دست یافت؟

ارزیابی موضوع از دیدگاه قانونی

۱. طبق قانون تأمین اجتماعی، همه کسانی که در بخش غیردولتی به عنوان «مزد و حقوق‌بگیر» شاغل می‌شوند (و همچنین شاغلان غیررسمی بخش دولتی) به‌طور اجباری بیمه تأمین اجتماعی هستند. کارفرمایان این‌گونه کارکنان موظفند هر ماه، لیست مشخصات آنان را به شعب تأمین اجتماعی ارسال و حق بیمه قانونی را نیز پرداخت کنند. بنابراین، در صورتی که کارفرمایان زیربط به تکلیف قانونی خود مبنی بر بیمه کردن کارگران اقدام کنند، انتظار می‌رود هرگونه اشتغال از این نوع (مزد و حقوق‌بگیری) منجر به افزایش در پوشش بیمه‌های اجتماعی شود.

۲. افرادی که به صورت خویش‌فرما یا کارفرما شاغل هستند و همچنین افرادی که با وجود مزدبگیر بودن، کارفرمای معینی ندارند، بیمه آنها اجباری نیست. در نتیجه ممکن است با وجود اشتغال به کار، بیمه نشده باشند. در این صورت، اشتغال آنها تأثیری در شاخص پوشش بیمه اجتماعی نخواهد داشت.

۳. همچنین، افراد مزد و حقوق‌بگیری که کارفرمای آنها لیست حقوق آنها را به تأمین اجتماعی گزارش نکند (از قبیل شاغلان موقت، فصلی، پاره‌وقت و حتی کار مستمر)، اشتغال آنها در شاخص بیمه اجتماعی انعکاسی نخواهد داشت.

۴. برعکس موارد یاد شده فوق، افرادی که در گذشته شاغل بوده و بیمه اجباری نبوده‌اند، ممکن است در سال‌های اخیر به دلیل تسهیل در مقررات بیمه‌ای (یا هر علت دیگری) بیمه شوند. این موارد، با وجود اینکه اشتغال جدید نیست، اما نشان‌دهنده افزایش در پوشش بیمه‌های اجتماعی است.

۵. همچنین، برخی از افراد شاغل که کارفرما و کارگاه معینی نداشته یا فاقد ثبات شغلی بوده‌اند، (مانند رانندگان، کارگران ساختمانی، بافندگان فرش و صاحبان صنایع دستی کددار و...) با تصویب قوانین جدید و یا «به صورت توافقی» (با کارفرمای مجازی) بیمه شده‌اند^۱ که این موارد عمدتاً اشتغال جدید نبوده اما بیمه شده جدید محسوب شده‌اند.

ارزیابی موضوع از دیدگاه آماری

مقایسه آمار افراد شاغل در کشور با آمار بیمه‌شدگان در سال ۱۳۸۵^۲ نشان می‌دهد که مجموع بیمه‌شدگان تأمین اجتماعی و صندوق‌های بازنشستگی از تعداد افراد مزد و حقوق‌بگیر کمتر بوده است. به بیان دیگر، همواره بخشی از شاغلانی که در سرشماری عمومی به‌عنوان مزد و حقوق‌بگیر ثبت شده‌اند (و باید مشمول بیمه اجباری باشند) عملاً تحت پوشش بیمه اجتماعی قرار نگرفته‌اند.

براساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵، تعداد مزد و حقوق‌بگیران بخش خصوصی ۵/۵ میلیون نفر و مزد و حقوق‌بگیران بخش عمومی حدود ۵ میلیون نفر (جمعاً ۱۰/۵ میلیون نفر) بوده است. در همین سال بیمه‌شدگان اجباری تأمین اجتماعی (مزد و حقوق‌بگیران) حدود ۶/۶ میلیون نفر و بیمه‌شدگان بازنشستگی کشوری حدود ۱/۴ میلیون نفر (جمعاً ۸ میلیون نفر) بوده‌اند. یعنی حدود ۲/۵ میلیون نفر از افراد شاغل مزد و حقوق‌بگیر که مشمول بیمه اجباری هستند، در آمار بیمه‌ها منعکس نشده‌اند.

این اختلاف آمارها می‌تواند ناشی از علت‌های زیر باشد:

۱. عدم پایبندی برخی کارفرمایان به ارسال لیست و حق بیمه شاغلان مشمول بیمه اجباری؛
۲. تفاوت در تعریف «شاغل» بین مراجع مختلف ذیربط (مرکز آمار ایران، وزارت کار و سازمان تأمین اجتماعی)؛
۳. بیمه نشدن مزدبگیرانی که به صورت فصلی، پاره‌وقت یا موقت کار می‌کنند؛
۴. علاوه بر این، تعداد قابل توجهی از موارد اشتغال جدید به صورت خویش‌فرمایی است که به دلیل اجباری نبودن بیمه، افزایش موارد این‌گونه اشتغال می‌تواند در آمار بیمه‌شدگان تأثیری نداشته باشد.^۳

نتیجه‌گیری

با توجه به نکات یاد شده، افزایش در تعداد بیمه‌شده‌ها ممکن است به دلیل بیمه شدن افرادی که قبلاً شاغل بوده، ولی بیمه نبوده‌اند، یا افرادی که به تازگی شاغل شده‌اند، باشد. همچنین ممکن است بخشی از شاغلان جدید به صورت خویش‌فرما یا کارفرما مشغول به کار شده باشند که می‌توانند بیمه شده یا نشده باشند. بنابراین، تغییرات «پوشش بیمه اجتماعی» نمی‌تواند مبنای خوبی برای ارزیابی تغییرات اشتغال باشد.

۱. این موارد مجموعاً در سال ۱۳۸۹ حدود ۱ میلیون و ۱۴۰ هزار نفر بوده که موجب ۱۲ درصد رشد در تعداد بیمه‌شدگان اصلی شده است.

۲. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۸۵.

۳. تعداد شاغلان خویش‌فرما و کارفرما براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ جمعاً حدود ۸/۸ میلیون نفر بوده، اما حدود ۴۳۷ هزار نفر (حدود ۵ درصد) از آنها بیمه تأمین اجتماعی بوده‌اند.